

GENEL İLÇE KÜNYESİ

Orta Karadeniz Bölgesinin iç kısmında yer alan Suluova, Amasya'nın 25 Km. batısında kalır. İlçenin yüzölçümü 516 km², rakımı ise 510 metredir. Suluova'nın üç tarafı yüksek olmayan dağlarla çevrilidir. Akdağ ilçenin en yüksek dağı olup, yüksekliği 2064 metredir. Suluova'nın batısı Merzifon Ovası ile bağlantılıdır. Tersakan adıyla anılan akarsu ilçenin en önemli akarsuyudur. 200'den fazla kuş türüne ev sahipliği yapan Yedi Kuğular Kuş Cenneti, Kapaklı Orman ve Mesire Alanı, Akdağ sırtlarında yer alan birbirinden güzel yaylaları, Derinöz baraj ve mesire alanı, Ganibaba türbe ve mesire alanı ilk akla gelecek doğal güzellik ve uğrak alanlardır. Şehrin ekonomisinde Tarım, Hayvancılık ve bunlara bağlı sanayi kuruluşları ile kömür işletmeleri, Şeker fabrikası ve her geçen gün gelişen organize sanayisi önem arz eder. 2024 yılı son nüfus sayımına göre Suluova ilçe merkez nüfusu 39.617, 40 köyü bulunan İlçemizin Köyler nüfusu 7.484 olurken Suluova genel nüfus toplamı ise 47.101 olmuştur.

SULUOVA TARİHİ

Jeolojik zamanlar

Eosen döneminde 54-38 milyon yıl önce bölgemiz tamamen sığ deniz ile kaplıyken, bu dönemin sonunda meydana gelen Alpin hareketler (depremler) sonucu, kıvrılmalar ve kırılmalar neticesinde, Amasya Kalesi, Akdağ ve Lokman Dağları yükselerek her biri birer ada halini almıştır. Günümüzden 54-38 milyon yıl önce deniz suyunun tamamen çekilmesiyle kara oluşmuş ve bölgemizin günümüzdeki topografik yapısı ortaya çıkmıştır. Bölgenin zamanla denizle kaplı olduğunu Akdağ üzerindeki fosil yatakları kanıtlamaktadır. Ayrıca Eski Çeltik linyit yataklarında bulunan bugün MTA müzesinde sergilenen Paleo Amasya Kansui (Ozansoy) Embrithopoda fosilinin Türk Senezoik çağlarının (Dünyanın son 66 milyon yılını) ilk Memelilerini temsil etmesi açısından bilimsel önemi son derece büyüktür.

Neolitik-kalkolitik-tunç-demir-Hitit dönemleri

Amasya'daki ilk yerleşmeler son çalışmalar ışığında M.Ö 13 binden Paleolitik çağın sonlarına kadar uzanmaktadır. Suluova çevresinde yapılan kazılarda höyüklerden ortaya çıkarılan çanak çömlek gibi değişik savunma ile savaş aletleri neolitik ve kalkolitik dönemlere ilişkin bilgiler vermektedir. Amasya Orta Tunç çağında "Hatti Ülkesi" olarak bilinen Hatti uygarlığı sınırları içerisinde varlığını sürdürmüştür. Hatti egemenliğine son veren Hititler M.Ö. 1650 yıllarında Amasya'ya ve Suluova bölgesine de hakim olmuştur. Hitit belgelerine göre Amasya'nın bilinen ilk adının Hakmış [Khakm(p)is] olduğu sanılmaktadır. Nerik'e (Vezirköprü-Oymaağaç) kadar uzanan bölgede yer alan Suluova yöresi ise Hakmış'ın periferisi (sınır-hudut) olarak düşünülmektedir. Bu sınır Hitit ile Kaska devletinin sınırıdır. Suluova Merkez Hacıhayta mahallesinde yer alan Kümbet Tepe Arkeoloji dünyasına ilk olarak ABD li arkeolog H. Frankfort tarafından tanıtılan tanıtılmış ve Yerleşme yüzeyinde İTÇ, yoğun olarak da M.Ö. II. binyıla ait keramikler görülmüştür. Bu buluntular genelde Koloni çağı ve Eski Hitit çağına aittir.

Kanatpınar Devret Höyüğünde Amasya Müze Müdürlüğü tarafından yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında neolitik, kalkolitik, tunç ve Hitit dönemlerine ait birçok materyal ele geçirilmiş ve bu dönemlerin bölgemizde yoğun bir şekilde yaşandığı kanıtlanmıştır.

Suluova'da yüzey araştırması yapılan höyük ve tepeler

KÜMBETTEPE

Suluova Merkez İlçesi'nin yaklaşık 1 km kadar güneydoğusunda, geniş ovanın ortasında yer alan yerleşme Kümbet Tepe olarak tanınmaktadır. Bugün modern yerleşmenin içinde evlerin arasına sıkışmış olarak kalan Kümbet Tepe'nin mevcut boyutları 60 x 120 m ve yüksekliği 8 m kadardır. Arkeoloji dünyasına ilk olarak ABD li arkeolog H. Frankfort tarafından tanıtılan tanıtılmış ve Yerleşme

yüzeyinde İTÇ, yoğun olarak da M.Ö. II. binyıla ait keramikler görülmüştür. Bu buluntular çok iyi bir işçilik göstermekte olup genelde Koloni çağı ve Eski Hitit çağına aittir.

AŞİTEPE

Yüzbeyi Köyü'nün Dereağıl Mahallesi'nin 1 km. güneyinde bulunan Aşı Tepe Kalesi, M. Özsait tarafından gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır, Yamaçlarında bulunmuş olan çok sayıda çakmaktaşı aletler nedeniyle bir atölye olarak yorumlanmış olan Aşı Tepe, Erken Kalkolitik çağa tarihlenmiştir. Özsait'e göre buradaki yerleşikler hammaddeyi işleyip çevreye pazarlamaktadır. Burada yapılan araştırmalarda kuzeybatısı, kuzeyi ve kuzeydoğusu oldukça derin vadilerle sınırlanmış olan yerleşmenin yamaçlarında çok sayıda çakmaktaşı alet ve yonga parçası ele geçirilmiştir. Ancak bu bölümde göze çarpan ve bir sur kalıntısı olduğunu düşünülen uzun bir duvar kalıntısı ise bu yerleşmenin aslında bir kale niteliğinde olduğunu göstermiştir. Tepe kısmında ise yaklaşık 80 x 50 m. boyutunda ve 5-7 m. yüksekliğinde bir konisi bulunan kalede yapılan incelemede İlk Tunç Çağı, Geç Demir Çağı, Helenistik Çağ ve Roma Çağına ait yerleşimler olduğu, toplanan çanak-çömlekten görülmüştür.

YOGURTÇUBABA

Kulu köyünün 2 km. güneyinde, Erarslan, Kapancı ve Kulu köylerinin ortasında, deniz yüzeyinden 467 m. yüksekliğindeki doğal Yoğurtçubaba Tepesi'nin güneydoğu etek ve yamaçlarında yoğun bir İTÇ yerleşmesi tespit edilmiş , ayrıca burada, bazılarının ağzında memecik olan ve Kalkolitik çağ özelliği gösteren keramikler de görülmüştür.

OĞULBAGI

Köyün adının verildiği yerleşme doğal bir kum tepesinin (Hamamtepe) yamacındadır. Üzerinde bir kaynak da bulunan yerleşmenin yüzeyinde az sayıda İTÇ keramikleri bulunmuştur.

ÇAKMAKLI, GÖZDERE HÖYÜK, AHURI

Suluova'nın 2 km. kadar doğusunda yer alan Kolay Köyü'nü çevresinde yapılan araştırmalarda Tümülüs ve yerleşim yerleri tespit edilmiştir. Kolay Köyü'nün 1 km. kadar kuzeyinde, köyün eski su deposu yanında, Çakmaklı olarak bilinen mevkide tümülüs tespit edilmiştir. Suluova'nın 3 km., Kolay Göleti'nin de 1 km. kadar kuzeydoğusunda, Gözdere olarak bilinen mevkideki höyükteki Buluntulardan, Gözdere'de Son Kalkolitik Çağdan itibaren İTÇ+OTÇ+DÇ ve Roma Döneminde yerleşildiği anlaşılmaktadır. Kolay Köyü'nün 4 km. kadar kuzeydoğusundaki Ahuri olarak bilinen engebeli bölgede dağıtılan bir höyükten kalan az sayıda İTÇ+M.Ö. II. binyıl+DÇ yerleşmelerine ait keramikler bulunmuştur.

KİLİSETEPE

Suluova'nın 7 km. kuzeydoğusunda, Bayırlı Köyü'nün 2 km. kuzeybatısında, çevreye hâkim bir konumda bulunan bugün Amasya- Suluova karayolu tarafından ikiye bölünmüş olan ve Kilise Tepe olarak bilinen 906 m. yüksekliğindeki bir tepenin üzerinde Roma Dönemi yerleşmesine işaret eden keramikler bulunmuştur.

SİNEKDURMAZ HÖYÜK, KAYACIK HÖYÜK, İSHAK TEPE, GÖKDERE TÜMÜLÜSLERİ

Suluova'nın 19 km. güneyinde yer alan Erarslan Kasabasında yapılan sistematik araştırmalar neticesinde iki höyük ve beş Tümülüse rastlanmıştır.

Erarslan'ın 1 km. güneydoğusunda 590 m. yüksekliğindeki bir sırtta yer alan Sinekduymaz Höyük yüzeyinde SKÇ+İTÇ yerleşmelerine ait keramikler bulunmuştur.

Yine Eraslan Kasabası'nın 1 km. doğusunda, bir vadi ağzında, doğusu ve batısı uçurum olan bir kayalığın üzerine kurulmuş olan Kayacık höyükte SKÇ+İTÇ+DÇ+RÇ yerleşmelerine ait keramiklerin yanı sıra çakmaktaşı dilgiler ve bir tane de obsidiyen dilgi bulunmuştur.

Eraslan Kasabası'nın 1 km. güneybatısından itibaren yaklaşık aynı hat üzerinde, Gökdere mevkiinde yüz ile iki yüz metre aralığında değişen mesafelerdeki yükseltiler üzerinde dört tümülüs görülmüştür.

İNCEGERİŞ HÖYÜK

Saygılı Köyü'nün 3 km. güneyinde, Uyuz Suyu Deresi'nin hemen batısında İncegeriş adıyla bilinen bir sırt üzerinde bir İTÇ yerleşmesi tespit edilmiştir.

SÖBEDEDE HÖYÜK, ALUCAN TEPE, PORSUK BURNU

Saygılı Köyü'nün 3 km. kuzeydoğusunda, Karasu mevkiindedir. Tersakan Çayı'nın 200 m. Güneydoğusundaki höyükte İTÇ+M.Ö. II. binyıl+DÇ yerleşmelerine ait oldukça nitelikli keramikler bulunmaktadır. Yine Saygılı köyünün 2 km güneybatısında Alucan adlı tepede Roma Dönemine ait olduğunu yapısından ve çevresindeki keramiklerden anlaşılan mezar kalıntıları bulunmaktadır. Ayrıca Saygılı Köyü'nün 3 km. kadar kuzeydoğusunda Porsuk burnu olarak bilinen mevkide Helenistik ve Roma dönemi yerleşmeleri tespit edilmiştir.

BEKÇİ TEPEİ, ÜZÜMLÜK HÖYÜK, KARAKAYA HÖYÜK

Suluova'nın 22 km. güneydoğusunda yer alan Özalakadı Köyü (eski Taşlıyurt Köyü) çevresinde yapılan sistematik araştırmalar neticesinde Son Kalkolitik Çağ ve İlk Tunç Çağına tarihlenen Bekçi Tepesi, Özalakadı'nın 3.5 km. batısında, Bekçi Tepesi'nin de 2.5 km. güneybatısında İlk Tunç Çağı ve Roma yerleşim dönemlerine tarihlendirilen Üzümlük Höyük, Yine İTÇ+ Roma Dönemine tarihlendirilen Karakaya Tümülüsleri bu bölgede de eski yerleşimler olduğunu kanıtlar niteliktedir.

İĞDELİ TEPE

Kerimoğlu Köyü ile Eymir Köyü arasında, İğdeli Dere'nin 1 km. kadar güneyinde, 550 m. yüksekliğindeki sırtın üzerinde bir İTÇ yerleşmesi tespit edilmiştir.

PLAN TEPEİ HÖYÜĞÜ

Suluova'nın Eski Çelttek Mahallesi'nde yaptığımız araştırmalarda, mahallenin kuzeyinde, 568 m. yüksekliğinde ve Plan Tepesi olarak bilinen kesimde bir tümülüs ile onun eteklerinde bir İTÇ yerleşmesi tespit edilmiştir.

Görüldüğü gibi İlçemiz bir başından diğer ucuna aralıksız olarak Verimli toprakları yaşanabilir doğasıyla Eski çağlardan itibaren yerleşimlere beşiklik etmiştir. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de İç Anadolu'yu Karadeniz kıyı şeridine bağlayan yolların geçiş kesiminde yer alan Suluova'nın (Khiliokomen) 30 köy ve kasabasında çevreleriyle birlikte sistematik araştırmalar sonucunda (Son yılların raporları henüz yayınlanmadığı için eklenmedi) 19 Prehistorik Çağ, 3 M.Ö. II. binyıl, 10 Demir Çağı yerleşmesi, 14 Helenistik ve Roma Dönemi yerleşmesi olmak üzere toplam 46 yerleşme ile 9 tümülüs tespit edilmiştir. Kuşkusuz son araştırma raporları yayınlandığında bu rakamların çok çok üzerinde yerleşmelerin gün yüzüne çıkacağı aşikar olmakla birlikte, bölgemizde yaptığı yüzey araştırmaları ile de bilinen Prof. Dr. Mehmet Özsait'in de üzerinde durarak belirttiği şekilde özellikle Aşı Tepesi ve Yoğurtçu Baba yerleşmelerinde yapılacak sistematik kazılar yalnızca Suluova'nın değil, aynı zamanda Amasya'nın da kültür tarihindeki bazı problemleri belirli ölçüde aydınlatacaktır.

Frig-Kimmer-İskit dönemleri

M.Ö. 1190 tarihi civarında etkinliklerini kaybeden Hititlerden sonra Amasya ve dolayısıyla Suluova'da Friglerin egemenlik sahası içine girmiştir. M.Ö. 700'lü yıllarda İskit baskısı nedeniyle harekete geçen Kimmer Türkleri, Karadeniz ve Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya girmişlerdir. Frig Devleti'ne son veren Kimmerler kısa süreli de olsa Amasya'ya hakim olmuşlardır. Kimmerlerin ardından İskit Türkleri bölgeye gelmiş ve Amasya'da İskit egemenliği görülmüştür. İlçemize bağlı Kolay köyünde yapılan saha/yüzey araştırmalarında İskitlere ait olduğu belirlenen mezar ve bazı buluntulara rastlanmıştır.

Lidya-Pers-Helenistik-Pontus dönemleri

M.Ö 650 lerde kısa süreli Lidya hâkimiyetinde kalan Amasya, M.Ö. 585 yıllarında Medlerin egemenliğinde kalmış ve kısa süren Med egemenliğinden sonra Amasya, M.Ö. 547 tarihlerinde Pers İmparatorluğu idaresi altına girmiştir. Makedonya kralı Büyük İskender'in M.Ö. 331 yılında Anadolu'ya yönelik istila hareketiyle Pers egemenliği kalkmış ve Amasya bir süreliğine Büyük İskender'in hâkimiyetinde kalmıştır. SİN şehri olarak adından bahsedilen ve ilçe sınırlarımızda geniş bir alana yayılan yerleşim yerinin İskender döneminde yok edildiği düşünülmektedir.

Büyük İskender'in ölümünden sonra kurduğu krallık parçalanmış ve M.Ö 301 lerde Pontus Krallığı Amasya başkent olmak üzere kurulmuştur. Amasya, Pontus krallığının başkenti olarak yaklaşık 250 yıl boyunca kalmıştır.

Roma-Bizans dönemleri

Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırlarını güvence altına almak isteyen İmparator Jules Sezar, Zela (Zile) kalesi önlerine geldiğinde kendisini karşılayan Pontus kralı Fernak'ı M.Ö. 47 yılında yapılan savaşta mağlup etmiş Zela ile birlikte Amasya ve Suluova da M.Ö 26 lar da Romalıların eline geçmiştir. M.S. 395 yılına kadar Roma idaresinde kalan Amasya bundan sonra Roma İmparatorluğunun doğu kolu olan Bizans İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır.

Suluova Roma döneminde hem önemli bir tarım noktası hem de önemli bir geçiş güzergâhı olarak önemini korumuştur.

Suluova da yapılan yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılarda birçok Roma yerleşimi ve nekropol alanlarına rastlanmıştır. 20.yy başlarında bölgeyi ziyaret eden Belçikalı Arkeolog/Tarihçi Cumont, Khiliokomon (Suluova) vadisinde arkeolojik kalıntılar ve yazıtlar bulmuştur. Cumont'a göre Amaseianın koruyucu tanrısı olan Zeus Stratiosa adanmış tapınaklar kent territoriumu içerisindeki Phazemonitis (Vezirköprü-Havza Yöresi), Khiliokomon (Suluova) ve Gökçebağda Merzifon yakınlarında tespit edilmiştir. Yine Cumont Khiliokomon (Suluova) bölgesinde roma lejyonelerine ait mezar taşları tespit etmiştir. Suluova'da 1895 yılında bir roma mil taşı kayıtlara geçirilmiştir. Bu nedenle, bu bölgede yenilerinin bulunabileceği umulmuş, Fakat bu yol üzerinde hiç mil taşı bulunmadığı gibi, Suluova'nın güneyine ve batısına uzanan Roma yoluna ait herhangi bir fiziki ize de rastlanılmamıştır. (Olası tahribat nedeni ile) Her şeye rağmen, bu yolların kenarında birçok ilgi çekici yerleşim tespit edilmiştir. Geçmişte kullanılmış olan geleneksel yollarla ilgili önemli sözlü bilgi toplanmıştır. Bu bölgede iki Roma yolunun bulunmuş olduğu çok açık bir şekilde bellidir: 1) Amasya'dan Suluova'ya ve Havza bölgesine (Samsun bölgesinde) ve 2) Osmancık (Çorum sınırları içerisinde) ve Suluova arasında. Bu ikinci yol boyunca en az 3 yerleşim kayıtlara geçirilmiştir. Bunlardan biride Karaağaç (Suluova) yakınlarında, Kısık mevkiinde, yoldan belirli bir uzaklıkta bulunan bir Roma yerleşimidir. Ayrıca Strabon Geographika adlı eserinde Amasya şehrinin adını "Amaseia" şeklinde kaydederken Suluova'nın bulunduğu bölgeyi Khiliokomon (Bin köy ovası) olarak adlandırmıştır.

Suluova Roma döneminde önemli tarihi olaylara ve savaşlara da sahne olmuştur...

860 yılında İmparator Michael, Doğu Roma ordusunu Saresenlere (Araplar) karşı sevk ettiği zaman ordu Tokat-Turhal arasındaki Dazimon (Kazova) da karargâh kurmuştu. Arap tarihçilere göre Saresenler Sinop'tan dönmekte iken Zile'ye doğru gidecekleri yerde doğru yönlerini değiştirerek Doğu Roma ordusunun yakınında bulunan Chonarion'a doğru yürümüşlerdi. İki ordunun savaşmasının sonucunda mağlup olan İmparator Michael altı mil ötede Anzes denilen sarp bir tepeye doğru iltica etmişti. Saresenler, Anzes'e boş yere hücum ettikten sonra Dora ismindeki yeşil bir ovaya çekildiler. Saresen ordusu Dazimon'da olduğu sene Teophilus topladığı yeni ordu ile Anzes'e gitti. Meydana gelen savaşta mağlup olan Teophilus Amasia (Amasya) yakınındaki Chilikomon'a (Bin köy Ovası) kaçtı ve Suluova da bir kaleye sığındı. Bir diğer olayda Romen Diyojen'in 1072 yılında Selçuklu esareti dönüşünde kendisine inanan askerlerden topladığı ordusu ile birlikte, Doğu Roma İmparatorluğu ordusunun savaş için karşılaştığı yer yine bu bölge olarak kayıtlara geçmiştir.

Amasya Müze Müdürlüğü tarafından yürütülen Eraslan Yavşan Dere Tümüls kazılarında bölgenin Roma Döneminde MS. 90 yılından başlayıp MS. 211 yılına kadar yaklaşık 120 yıl boyunca nekropol olarak kullanıldığı ve aynı zamanda yüzyıl boyunca İlçemize bağlı Eraslan köyünün Roma yerleşmesi olduğu anlaşılmıştır.

Danışmentliler dönemi

1071 Malazgirt zaferinden sonra Bizans imparatorluğunun barış şartlarını kabul etmemesi üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, komutanlarına Anadolu'nun fethi emrini vermiş ve Danişmend Ahmed Gazi'ye Sivas, Kayseri, Develi, Tokat, Niksar ve Amasya bölgeleri düşmüştür. Sivas, Kayseri, Tokat ve Niksar'ı fetheden Danişmend Gazi Amasya fethine yöneldi. Danişmend Gazi miladi 1075 tarihinde, Amasya'yı Bizans elinden alıp fethederek burayı Türk yurdu haline getirdi. Amasya'nın fethinden sonra Horasan ve Harezmi tarafından Türkmen ve Türk ulusları akın akın bölgeye geldiler ve Amasya'nın her tarafına iskân edildiler. Aynı zamanda doğudan gelen soydaşlarımıza yeni yurt sağlandığı gibi yeni fethedilmiş olan Amasya da kısa sürede Türk yurdu oldu. Yeni gelen soydaşlarımız yerleştikleri yerlere kendi geldikleri yerlerin ve oymaklarının, boylarının ismini veriyor, Rumca olan isimler Türkçeye çevrilerek büyük bir değişim ve dönüşüm yaşanıyor. Suluova'da bu yerleşimlerden fazlasıyla nasibini almış birçok Türk-İslam yerleşimi oluşturulmuştur. Fetihlerle birlikte Oğuz boylarından Kayı, Eymür, Avşar, Yıva, Salur, Çavundur, Çepni grupları Amasya ve Suluova bölgesine hızla yerleşmeye başlamışlardır.

Danışmentlilerin bölgeye hakim oldukları dönem aynı zamanda haçlı seferlerinin de Kudüs istikametinde başladığı ve daha sonra Anadolu'ya yöneldiği bir dönemdir. 1096 Haçlı seferinde İznik elden çıkmış Selçuklular Anadolu içlerine çekilmiş Danişmentler ve diğer beylerde hakim oldukları bölgeleri savunma stratejisinde olmuşlardır. 15 Haziran 1099 da Kudüs haçlılar tarafından ele geçirildikten sonra Papa II. Paschal her tarafta halkı yeni bir sefere teşvik ediyordu. Şimdi Kudüs yolu açılmış güzergah üzerinde Türklerin yerlerini talan ederek ilerleme fikri belirginleşmişti. Ayrıca kalabalık sivil nüfusunda sefere katıldığıda göz önüne alınırsa yerleşme ve yeni kontluklar kurma fikri de haçlıların hedeflerindendir. Niksarda hapsedilen Antakya prensi Bohemundu kurtarmak da hedefler arasına dahil olunca rota değiştiren Haçlı ordusu Temmuz-Ağustos 1101'de Merzifon'a ulaştı. Merzifon önlerinde ilk pusu ve buradaki bozgun sonrası Suluova düzlüğünde dağılmış bir şekilde kaçan Haçlılar Selçuklu ve Danişment ordusu tarafından takip edilmiş ve büyük kayıplar vermişlerdir. Kimi tarihçilere göre bu zafer Anadolu ortasında adeta ikinci Malazgirt gibidir. Harp sahasında halen detaylı bilimsel tetkikler devam etmektedir.

Bölgede Danişment izleri kendini vakfiyelerde de göstermektedir. Danişmentli emirlerinden Halifet Gazinin 1209 'da Amasya'da yaptırdığı medresenin 1225 tarihli vakfiyesinde İlçemiz sınırlarında yer alan Ercük (Arucak) köprüsü yolu, Kuru (Uzunoba) mezrasında bugün olmayan Halifet köyü nehrinden Şeceretül Gubeyreye (Karaağaç), Bayram ağılından Musursa (Yüzbeyi) köyü yolu üzerindeki su kuyusuna ve Alishir ağılı denilen büyük vadiye kadar olan arazilerden vakfiye olarak

bahsedilmektedir. 16.yy da Tapu tahrir defterleri ve Defteri Evkaf-ı Rum kayıtlarından yine Harmanağılı, Uzunoba, Yüzbeyi, vakfa sınır köylerden Hakala (Yolpınar), Karaağaç , Candar (Üyük) bugün Ayrancı adını alan Üyük Malikanesi de medreseye vakıf, divanisi tımar kaydedilmiştir. Yine Üyük köyüne sınır bugün olmayan Ağar köyü de kamu vakfı olarak tahsis edilmiştir.

Ayrıca ilçemize bağlı Kolay köyünde Melik İsmail adına bir mezar bulunmaktadır. Mezarın eski görselleri incelendiğinde olası bir Danişment/Selçuklu/İslam dönemi mezarı olduğu akla gelmektedir. Melik ünvanlı olması emir soyundan geldiğini düşündürmekle birlikte şu an mezar yenilenmiş ve eski kalıntılar yeni yapının altında kalmıştır.

Anadolu Selçukluları Dönemi

Anadolu coğrafyasında fetihlerde bulunan Süleyman Şah, İznik'i 1075 yılında fethetti. İznik'i temellerini atmakta olduğu Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti yaptı ve 1081 yılında bağımsızlığını ilan ederek devletini resmi olarak kurmuş oldu. Amasya'nın Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakimiyetine girmesi ise 1143 yıllarında Anadolu Selçuklu tahtında bulunan I. Mesut zamanında olmuştur II. Kılıçarslan ise Anadolu'yu tamamen hakimiyet altına almak ve Anadolu siyasi birliğini sağlamak için seferlerine ağırlık verdi. Danişmendli Beyi Yağıbasan'ın 1164 yıllarında vefatı sonrası II. Kılıçarslan buraları kendi hakimiyetine geçirdi. Amasya ve çevresinin idaresini II. Kılıçarslan oğullarından Nizameddin Argunşah'a vermiştir.

Son Anadolu Selçuklu Meliki Taceddin Altunbaş evlad ve ahfadı üç sülaleye ayrılmıştır ki bunlardan biri İlarşan (Alparslan şah-Emir Celaeddin Selçuki) evladı olup bu sülale bugün Eraslan köyü olan Osmanlı da ki adı ile Simre-i İlarşan'da ikamet etmişlerdir.

Sultan ikinci Mesud döneminde Âbâd Bey-Emîr Sârîmeddîn Arguma nahiye emirliği yapmıştır. Âbâd Bey Amasya'nın (Argoma-Suluova) nâhiyesinin merkez-i kadîmi olan Hakalalıdır.

Moğol / İlhanlı - Eretna dönemi

Danişmendiye bölgesinde yer alan Amasya, II. Kılıçarslan'ın ilhakı ile birlikte (1155) Anadolu Selçuklu hakimiyetine geçmiştir. Amasya ve çevresinin idaresini II. Kılıçarslan oğullarından Nizameddin Argunşah'a vermiştir. Bölgede Selçuklu hâkimiyeti Babai isyanı ve Köseadağ savaşı (1243) sırasında İlhanlı hakimiyeti ile kesintiye uğramış, Eretna hakimiyeti sonrası ise Yıldırım Bayezid ile Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

Bu dönem aralığında ilçemizden önemli bir isim Mısır hükümdar olmuştur. Amasya Tarihi adlı eserin yazarı Hüseyin Hüsameddin Yaşar eserinde; Hakala nahiyesine bağlı Hacı Bayram köyüne bitişik olan Laçın karyesinden El Melik el Mansur Hüsameddin Laçın'ın Mısır Hükümdarlığı yaptığından bahseder. Hüsameddin Laçın 1296-1299 yılları arasında Mısır Memlûk sultanlığı yapmıştır.

Ulu velilerden Seyyid Ahmed Kuçek er-Rufai'nin oğlu Es-Seyyid Necmeddin Yahya er Rufai bu dönemde (14.yy ortaları) bugün ki adı Yolpınar köyü olan Hakala'da bir zaviye yaptırmış ve burada irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Es-Seyyid Necmeddin Yahya Hz. Muhammedin 19.göbek torunudur. Asıl mesleği çilingirliktir. Kuraklık döneminde köye su getirttiği de anlatılmaktadır.

Osmanlı Hâkimiyetinde Amasya/Suluova

Kadı Burhaneddin Ahmed, Eretna Devleti'nden iktidarı üzerine devraldığında, Osmanlı Devleti tahtında Sultan I. Murat Han bulunmakta idi. Ahmet Bey, şehrin ileri gelenlerinin fikrini alarak en doğru yolun Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girilmesi gerektiği kanaatine vardı.(1386) Sonuç olarak Amasya'nın Osmanlı Devletine katılması kendi iradesi ile olmuş ve halk Osmanlı Sultanı I. Murat Han'a bağlılığını bildirmiştir. Sultan Murad şehzade Yıldırım Bayezid'i sancak beyi olarak Amasya'ya göndermiştir. Suluova toprakları bu dönemde Şehzade Bayezid tarafından kullanılmış, Yıldırım

Bayezid sistemli bir şekilde yanındaki beyler ve sporda ün yapmış kişilerle Suluova'da avlanarak Rumeli fetihleri için hazırlıklar yapmıştır.

XV. yüzyılın başlarında, Anadolu'ya doğru yaklaşan Timur tehlikesine karşı Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında stratejik bir konuma sahip olan Amasya'nın bir şehzadenin idaresine verilmesi uygun bulunarak, ikinci sancakbeyi olarak şehzade Mehmed Çelebi görevlendirildi.

Suluova, Çelebi Mehmet ile Osmanlı Tarihinde dönüm noktalarından birine de şahitlik etmiştir. 1402 sonrası Timur'un Amasya'ya emir atadığı Kara Devlet Şah Hakala nahiyesinde konaklıyor ve buradan Amasya halkına zulmediyordu. Amasya ileri gelenleri ve alimleri Çelebi Mehmet'i o dönem bulunduğu Bolu'dan Amasya'ya davet ettiler. Kara Devlet Şah Amasya'ya gelen Çelebi Mehmet ve süvarileri tarafından Hakalada yani bugünkü Yolpınar köyünde ani bir baskın ile bertaraf edilmiştir.

Çelebi Mehmet 1402-1413 yıllarını kapsayan Osmanlı Fetret Devrinde hem kardeşleriyle olan mücadele hem de diğer tehditlere karşı kendine bağlı birlikleri yetiştirmek maksadıyla Suluova Yedikır çayırında atlı birlikler talimghâhı kurmuş ve burada sürekli okçuluk ve cirit müsabakaları yapılmıştır. Burada müsabakalarda bulunan Lahanacı-Bamyacı takımlarının yarışmaları Türkiye'de ilk derbileri başlatmıştır.

Aynı zamanda Hakala (Yolpınar), zaman zaman Amasya'ya bağlı kaza ve Argoma Nahiyesinin merkezi olarak da önem arz etmiştir. 1520 senesi tapu tahrir defterlerinde Akdağ nahiyesinin merkezi konumunda görünmekteyken ileri dönemlerde gelişerek Nahiye olmuştur.

Amasya medreseleri, yetiştirdiği ilim adamları ile dikkatleri hep çekmiştir. Zira 1861'de Amasya'ya gelen Fransız seyyah ve arkeolog Georges Perrot Amasya'yı Anadolu'nun Oxford'u olarak tarif eder ve burada ki medreselerde iki bine yakın talebe okuduğundan bahseder. Suluova ilçemizde bu medreselerden önemli bir tanesine ev sahipliği yapmıştır. Amasya'da ki büyük medreseler (kırklar-erbain) derecesinde sayılan ve 1464'de Kasım Bey tarafından yaptırılan Kasım Bey Medresesi, zamanında nahiye merkezide olan (Hakala) Yolpınar köyündedir.

1520 tarihli Tapu tahrir defterlerinde Amasya'ya bağlı Argoma Nahiyesi ve Akdağ nahiyesine bağlı köy ve mezralardan bazıları aynı isimle günümüzde de var olmakla beraber bazı yerler isim değişikliğine uğramış bazıları da tamamen yerleşimden kalkmıştır.

1520 KAYITLARINA GÖRE ARGOMA NAHİYESİNE BAĞLI BULUNUP BUGÜNKÜ SULUOVA SINIRLARINDA YER ALAN KÖY VE MEZRALAR

Köy adı	Hane sayısı	Köy adı	Hane sayısı
AĞAR (?)	2	KURNAZ	25
ALABEDİR		KUŞÇULAR	13
ALUYAR(ALEVİ)	64	LAÇIN (?)	5
ARUCAK	30	MİRDEHOR(OĞULBAĞI)	33
ATABEĞ (?)	11	NUĞRANİ ULYA (?)	34
BÜRÇEK AĞILI (?)	30	NUSRATLU (?)	8
CÜRLÜ	9	ÖYÜK (?)	11
DEREKÖY	38	SALURCA	93
DEVECİ	14	SİNAZİ (KUTLU)	36
EYMÜR	45	TEMURAĞILI (?)	2
FIRUZ (ORTAYAZI)	47	UZUNOBA	10
GÖDELAS (KANATPINAR)	17	VAYİZE (ÇAYÜSTÜ)	45
HACI BAYRAMLI	22	YARBEĞLÜ ETRAKİYYE (?)	35
HALİFET (?)	8	YÜZBEĞİ	24
HARMANAĞILI	34	KAÇAN ÇİFTLİĞİ	
İLARSLAN	46	KARGUCAK MEZRASI	
KAVLAK	59	ÇARDAKLU MEZRASI	
KAYACIK	56	DEKİNBÖRÜ MEZRASI	
KAZANLU	9	İLİCA MEZRASI	
KAZANLU (?)	8	İLLEGİBLE MEZRASI	
KOLAY	60	KARKIN MEZRASI	
KOVACIK (?)	16	MUSAÖREN MEZRASI	
KULAĞUZ (?)	13	MUSVE MEZRASI	
KULU	32	YIVAD/İYVAD MEZRASI	

1520 KAYITLARINA GÖRE AKDAĞ NAHİYESİNE BAĞLI BULUNUP BUGÜNKÜ SULUOVA SINIRLARINDA YER ALAN KÖY VE MEZRALAR

HAKALA / KAĞALA (YOLPINAR) KASABASI			
Köy adı	Hane Sayısı	Köy adı	Hane sayısı
DEĞİRMENDERESİ (KASABA MERKEZİ)	119	MERKEBLÜ-KAVAK ALANI (?)	8
AĞAÇVİİRAN (AKÖREN)	34	SEYFE	11
ALUÇ ARASI (?)	38	SOFULAR	15
BAŞALAN (KİİRAN)	17	SOKU	26
ÇUKUR VİİRAN	8	TAVRA	26
DEREBAŞALAN	22	BOYALUCA MEZRASI	
DİVANLUCA (?)	26	HOCA MEZRASI	
EYMEN (?)	25	KARA UMCE MEZRASI	
KAVAKALAN (?)	7	KARAOĞÇU MEZRASI	
KAVAKALAN (?)	31	KARAAĞAÇ MEZRASI	
KOZALAN	13	SELİM ÇİFTLİĞİ	
MEMLUK (?)	10		

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de Suluova'nın bugünkü sınırlarında bulunan köylerin Osmanlı imparatorluğu zamanında Arguma ve Akdağ nahiyelerine bağlı olduğu ve bu nahiyelere bağlı köylerin gelirlerinin büyük bir kısmının vakıflara gittiği görülmektedir.

ARGOMA NAHİYESİ	
Ahi Zaviye Vakfı	Mehmed Paşa İmaretı Vakfı
Ayas Ağa Medresesi	Mekke-i Şerife Vakfı
Bülbül Hatun Vakfı	Melik Bey Evladı Vakfı
Çoban Bey Evladı Vakfı	Melik İsmail Camii Vakfı
Darü's Şifa Vakfı	Mesut Bey Mescidi Vakfı
Devlet Hatun Vakfı	Mevlana Abdurrahman Oğulları Vakfı
Doğmuş Camii Vakfı	Mevlevihane Vakfı
Firuz Ağa Medresesi Vakfı	Mirliva Hassı, Mahmud Paşa Evladı Vakfı
Hacı Ali Çaşnagır Zaviyesi	Nurullah Zaviyesi Vakfı
Hacı Mahmud Çelebi Zaviyesi	Pervane Camii Vakfı
Hadice Hatun Mescidi Vakfı	Selamet Hatun Zaviyesi Vakfı
Hakala Medresesi Vakfı	Sultan Mehmed Han İmaretı
Halifet Gazi Medresesi Vakfı	Süleyman Ağa Vakfı
Hatun Paşa Haliya Vakfı	Şehzadeler Vakfı
Hızır Paşa Medresesi Vakfı	Şeref b. Hamza Evladı Vakfı
Hodder Zaviyesi	Şeyh Cui Zaviyesi Vakfı
Hüseyin Ağa Medresesi ve Camii Vakfı	Şeyh İlyas Türbesi
Kethüda Evladı Vakfı	Ulema Vakfı
Mahmud Paşa Evladı Vakfı	Yakutiye İmaretı Vakfı
Maksud Bey Evladı Vakfı	Yörgüç Paşa Medresesi
Medine-i Münevvere Vakfı	Zaviye-i Ahi Dar'ül Hadis Vakfı

19.YY VE SONRASI-CUMHURİYET DÖNEMİ SULUOVA

1871 Vilayet nizamnamesinin 1903 değişikliği ile önceleri Hakala nahiyesine bağlı köylerden olan Alevi köyü Nahiye statüsüne gelmiştir. Bahsi geçen Alevi köyü etrafında bulunan Öyük gibi köylerle birlikte nüfus olarak çoğalmaya başlayarak 1870'ler sonrası ovanın orta konumunda daha cazip bir yerleşim olarak kalmıştır ve nahiye olmak suretiyle Hakala nahiyesinden ayrılmıştır. II. Abdulhamid döneminde 1897 'de ahali yardımı ile nahiyesinde bir iptidai (ilk) mektep yapıldığı kayıtlarda geçmektedir.

Milli Mücadele yılları ve sonrasında da ilçemiz yine önemli bir geçiş güzergahı olarak önemini korumuştur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1919'da Havzadan Amasya'ya geçişinde ilçemizden geçtiği Benz marka aracının çok sık arıza yaptığı için ilçemizde de bir mola vererek dinlendiği sözlü anlatımlardan bilinmektedir. Bu Gazinin Suluova'dan tek geçişi değildir.1928 yılında da Dil Devriminin tanıtımı için yaptığı gezilerde Hacıbayram istasyonunda trenden inerek halkla selamlaştığı ve dönemin Amasya valisi Faik bey ile nahiye vekaleten bir heyet tarafından karşılanmıştır. Yine 1929 ekonomik krizinin etkilerini gözlemlemek tarımsal faaliyetleri denetlemek amacıyla 1930 gezilerinde bölgemizde bulunan Atatürk'ü Mirdehor (Oğulbaşı) da nakliye ve yaylı arabacılık yapan Caba Dayı isimli şahsın Kazım Batak ile Kurtuluş köprüsünden Eymir güzergahı üzerinden Amasya'ya götürdüğü yerel anlatılardan bilinmektedir.

Demiryollarının önem kazandığı bir dönemde Eski Çeltekte 1911'ler de keşfedilen Linyit kömürü ilk dönemde Askerin ısınma ihtiyacını karşılarken lokomotifler için kıymet arzetmeye başlayınca ve 1927 yılında Devlet Demir Yolları ve Limanları İdaresi tarafından işletilmeye başlanmış zamanla devlet kurumlarının ve halkında ihtiyacına cevap verir hale gelmiş bu tarihten itibaren yine ilçemizde önemli bir nokta haline gelmiştir.

Tarihte Khiliokomon, Arguma, Alevi adlarından sonra Suluova ilçe olmadan önce bir isim değişikliğine daha uğramıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü 1940 nüfus sayım tutanaklarında Suluova nahiyesi adı geçmekle birlikte Alevi halen nahiye merkezi konumundadır. T.C. Dahiliye Vekaleti V. İ. U. Müdürlüğü tarafından teklif edilen ve Reiscumhur İsmet İnönü tarafından onaylanıp 18873 sayılı ve 19.08.1944 tarihli kararname ile Suluca adı verilmiştir. İlgili yazının teklif metninde ; "Amasya Vilayeti merkez kazası dahilinde, Samsun-Sivas demiryolu üzerinde ve Boğazköy ile Hacıbayram İstasyonları arasında bulunan Alevi durağı, istasyon olarak her türlü muamelata açılacağından (Suluca) olarak adlandırılması münakalat vekaletince talep edilmesi üzerine, istasyonun kurulduğu Alevi köyü aynı zamanda Alevi Nahiyesinin merkezi olması hasebi ile posta muhaberatı ve demiryolu muamelatında vukua gelmiş melhuz karışıklığı önlemek maksadı ile bu köy adının da, mevkiinin tabii teşekkülü nazara alınarak istasyonla birlikte (Suluca) olarak adlandırılması İdare Heyeti ve Daimi Encümen Kararlarına dayanılarak adı geçen Valilikten teklif edilmektedir. Vekaletimizce yapılan incelemede bu köy ve istasyon adının (Suluca) olarak değiştirilmesi hususundaki teklif muvafık görülmüş ve muamelesi de 4025 sayılı kanunun (D) fıkrası hükümlerine uygun bulunduğundan ilişik kararnamesi ona göre yapılmıştır" denmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü 1950 nüfus sayım tutanaklarında ise Suluova Bucağı adı ile birlikte artık "Suluca" bucak merkezi konumundadır.

Sanayileşmenin önemini hızla artırdığı günlerde Amasya Şeker Fabrikasının Temel atma töreni 13 Eylül 1953 tarihinde Reisi Cumhur Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes, İşletmeler vekili Sıtkı Yırcalı, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Umum Müdürü Baha Tekand, Mebuslar, Seçkin Davetliler ve binlerce halkın huzurunda yapılmıştır. Reisi Cumhur Celal Bayar "uğurlu olması" temennisiyle temele ilk harcı koymuştur. Fabrika 11 Eylül 1954'de işletmeye açılmıştır. Fabrikanın faaliyete geçmesi ile yine ilçemizin sosyo-ekonomik yapısında hızla olumlu değişimler gözlenmiştir.

19 Haziran 1957 tarih ve 7033 sayılı kanunla 22 İlçe Kurulmasına karar verilmiş ve kanun 1 Eylül 1957 de yürürlüğe girerek bucak olan şehrimiz “Suluova” adı ilçe statüsü kazanmıştır. İlçemizin İlk belediye başkanı Mehmet Erdal olmuştur.